recension

AV KARIN KNORR-CETINA
University of Konstanz

Patrik Aspers, (2001) *Markets in Fashion: A Phenomenological Approach.* Doctoral Dissertation, Stockholm University, Department of Sociology. Stockholm: City University Press.

Let me first of all state that I like Patrik Aspers' dissertation: It is an intricate in-depth empirical study of fashion photography in Sweden, based on a New York pre-study. I appreciate the fact that it weaves together more than one approach in the effort to come to grips with the multifaceted and diverse nature of fashion photography's agencies and meanings. And I enjoyed the fact that the study is well written, actually conveying a sense of the pleasure the author himself must have taken in dealing with this material.

I now want to present the work in more detail, starting with the empirical part and then proceeding to the theoretical approach Aspers used.

The Empirical Study

Markets in Fashion is an investigation of an understudied market, and Aspers has chosen the most productive approach possible in such a situation: he conducted what I called an in-depth study, which is a study not based on statistically significant numbers of respondents and stochastic selection procedures, but on theoretical sampling (the selection of informants and respondents based on theoretical criteria) and on the detailed explorative interviews with those interviewees that are chosen. In any not well known area, this is the way to go about finding out more. Those interviewed are, when they are chosen correctly, experts in the area about which they are questioned, and their knowledge of things and view of a field is based on first hand experience and survival in an area. We know that we can always learn much, if not all, from knowledgeable actors. Aspers study is by and large and formally speaking an interview study, though I take it he also draws for his observer interpretation on participation in the field, on his reading

of magazines and other materials, and on information from informants, that one gets when one is engaged with some actors in friendly relationships.

The particular theoretical sampling the study chooses is based on the notion that a variety of actors are relevant to understanding these markets – not only fashion photographers, but also their agents, the editors of fashion magazines and art directors. While the first group dominates the interviews, the other categories are also well represented – enough in any case for Aspers to claim theoretical saturation (which he actually doesn't claim, this is a notion from grounded theory), meaning that he has learned most of what he wanted to learn about the structure of the markets. It is important to note at this occasion that the work not only presents a study of one market but of several interconnected ones, if markets are understood as forming around a particular product. This is a point to which I shall return, the relevant issue here being that the depth interviews cover, and actually must cover with the topic chosen, a multiplicity of actors in diverse and fragmented roles. In addition, the study also draws on data collected by others with photographers, which were not, I understand, dedicated to the fashion market topic, but from which information in this respect could be extracted.

The Phenomenological Approach

From the in-depth study design and interviewee-based results we can jump right into the *phenomenological approach*, the second important key word in the title of the dissertation. What the phenomenological approach means in regard to data collection and data treatment is first of all a focus on actors' meanings, that which Husserl called *noema*, and which Aspers redefines in somewhat more empirical rather than philosophical terms as the intentional side, the constructed intentional object to which actors are oriented. The study has a clear subject-focus, somewhat uncommon for a study of markets, but in line with the radical subjectivism of consciousness and perceptions which Husserl worked out, and with which Husserl was preoccupied even when he studied objects.

To bring out the flavor of Aspers' investigation one needs to recognize the marriage he seeks and brings about between an interview approach and phenomenology as centered on subjective meanings. It is one of the distinctive characteristics of this dissertation that it focuses on the subject not only as a source of information with regard to our questions about fashion photography and markets, but also as a center of meanings from which the respective markets are con-

structed by participants. Not only conceptually constructed but also practically or performatively constructed, one must add, since these meanings give rise to (direct as intentions) practical action. The subject as source (as in spy movies) and the subject as meaning center roles differ crucially, needless to say. The subject-as-source idea underlies most quantitative, objectivist research (in Bourdieu´s terms) which construes the subject as a spy we have in an objective world to which we have no access, or which we have no time to enter, a spy who can report to us what goes on in this world. The subject as meaning center idea construes the social world as never just objectively given but as construed and reproduced in terms of meanings, and our task therefore to be to learn about the meanings that make up the world. The trick in this second case is to "sample" actors meanings cleverly, so to speak, since a world is never just composed of individual actors' intentions, even if these actors are powerful. This is what the dissertation attempts to do by paying attention not only to photographers but to other market actors, in particular those on the producer side of photographers (photographers agents are in a sense their producers in a labor market, and the financial and institutional producers of fashion photography are magazine editors and advertisement agencies' art directors).

The dissertation is a study of markets, and this is what I just called the "world" about which we learn how it is constructed. It should be noted that the producer side about which I just talked does not consist of individuals, it consists of collective entities, firms, sometimes even multinational corporations. These firms are *represented* by the market actors chosen, like magazine editors and art directors. What Aspers does in extracting noema from these actors is getting at the role of the respective firms in the market, he gets or tries to get at the roles, the status, and the *processes* of magazines, advertising agencies and artists agencies which are part of markets. He also extracts meanings regarding the interrelationship between these positions and concrete firms. In a phenomenological idiom, these are the *reciprocal* observations and expectations, the *thousand-faceted mirroring of each* other about which Schutz spoke. These reciprocal meanings (what one party thinks about the other....) is important, since it is, in my view, perhaps the one most pertinent to the bringing about of the web-like (rather than atomistic) structure of a world – worlds do not consist of atomistic units unrelated to one another. Thus the marriage we find in the dissertation between an interview methodology and phenomenological subjective meanings includes,

via the representational assumption and by implication, a third party, that of institutional actors. The existence of corporate actors, collective actors and institutional actors is a complication in any phenomenological approach, as discussed by Aspers in chapter 5. It is also an issue to which I will come back in my questions.

Here I want to add one more detail about Aspers' empirical approach, which (as he diligently explains in the appendix devoted to phenomenology) has to do with the difference between actors' meanings which Schutz called "first order constructs" and analysts' meanings which Schutz called "second order constructs". The distinction is taken seriously in Aspers' work, and it points to the second part of any empirical approach which does not only consist of (clever) data collection but also significantly of data analysis. Aspers treats the distinction between first and second order constructs as a leading methodological distinction of his work, bringing it up repeatedly to clarify which is which, where the meanings originate and whose they are. Thus, we can almost always tell in this dissertation where the analyst's interpretations start, and how they connect to actors meaning. This adds a certain precision to the approach which is important to have in qualitative studies.

Markets in Fashion

One of the great achievements of this thesis is that Aspers constructs a number of theoretical notions and distinctions which should be useful to other market theorists as well as to those looking at art. This is perhaps not quite a theory yet, lacking some of the coherence and indication of dynamic mechanisms one would expect from the latter, but it is nonetheless noteworthy.

First, Aspers makes us aware of the fact that when looking at fashion photography, one is not only confronted with one, but with several markets – and this I suppose is something that can be generalized to most market situations. For example, an actor that is a producer in the market of fashion magazines is also a consumer in the market of fashion photographs and other products and services needed to make the magazine. Though this may sound commonplace, it is not something most market research pays any attention to. Unlike Aspers, one is usually not looking at a whole interconnected area but only at one exchange system. The notion Aspers also utilizes here is that of "upstream markets", those whose products one consumes, and "downstream markets", those to which one

contributes products. These notions lead to a further distinction, that between final markets at the end of a chain that confronts only consumers, and markets upstream on the production chain such as wholesale or industrial markets.

Second, Aspers develops the distinction between what he calls "role markets" and "exchange markets", with the former being markets where producers and consumers occupy fixed roles (that of producer or consumer), while exchange markets are the ones where these roles can be changed at any moment, as when a buyer of currencies in institutional foreign exchange markets, which I study, becomes a seller – the effect being that participants are constantly occupied in finding out which someone is, a buyer or a seller. Production markets are role markets, whereas financial markets are not. Again, this distinction may look obvious, but most research on markets ignores what Zelizer calls the multiple market hypothesis, the notion that there exist distinctively different kinds of markets, and proceeds, in the wake of White, to talk about production markets as if this were the only kind of market.

Third, Aspers also develops the distinction between "associated markets" – those where producers and consumers cooperate, for example, in producing a product – and those where they do not, which are "dissociated markets". This too, is a useful and important distinction; for example, it focuses the attention on how this cooperation not only shapes the product, but may determine or change its value and the value of the producer.

Fourth, based on all of this, Aspers conceptualizes aesthetic markets as "status distributors" of identities. Prices, in these markets, according to Aspers, are epiphenomena of status distribution. He comes to this conclusion, I believe, on the one hand because participants (photographers) frequently do not seem to care about their fee that much and appear to be intrinsically motivated by their art, and second, because high status tends to fetch higher prices, though there is no one-to-one correspondence of this sort.

With this we have, in a nutshell a theory of aesthetic markets, and this theory confirms, in Aspers' writings, many of Harrison White's notions. For example the one that producers orient to each other, that much of the competition occurs through the interface with customers, that actors hold niches in their own production markets and differentiate themselves from each other (Bourdieu's ideas about gaining distinction are relevant here too), that identities derive from actors niches in their production markets, and that markets are embedded in each other.

But there are also differences, for example market share and production volume play no role, according to Aspers in the markets he studies, whereas style and status do. Moreover, as he says, the aesthetic markets he considers are associated markets in which consumers are not merely reacting to producers work, but take an active role in creating this work. In Aspers study, by the way, the distribution of status mostly occurs in the market for editorial photography and not in the one having to do with advertisement. This points to another result of the study, the differentiation between markets, which Aspers accomplished by seeking out actors' meanings and finding strong, pertinent and pervasive contrasts in the meaning structures of fashion editors and art directors. Aspers concludes from this that the best way to find out whether or not people are actors in the same market is to learn about their meaning structures – and their status as competitors to those already in the market (the latter is relevant for young people who may not yet be taken serious as market players).

Concluding Remarks

All in all, this is an excellent study. By this I do not want to convey the impression that it is a perfect study – but it is a very fine work, and it raises a series of highly important and interesting questions that are central to sociology. One of these is the general relevance of the phenomenological approach, and how far it is possible to go with Schutz' approach. Another has to do with the need to develop a sociological theory of markets. In both cases I find that Aspers has made fine contributions – but also that much remains to be done.

recension

AV GLENN SJÖSTRAND
Samhällsvetenskapliga institutionen, Växjö universitet

Anders Bordum & Sören Barlebo Wennberg red. (2001) *Det handlar om tillid* Fredriksberg: Samfundslitteratur.

Samhällsvetenskapen har sedan slutet på 1970-talet återuppväckt intresset för och analysen av förtroende och tillit. Niklas Luhmanns analys av tillit som en komplexitets- och riskreducerande faktor, Giddens diskussion om ontologisk (o)trygghet och tillit, Becks risksamhälle med mera återupptog den sociologiska analysen av tillit som Weber, Durkheim och Simmel utvecklade i slutet av 1800-talet. Samtidssamhällets komplexitet gör samhällsvetenskapliga analyser av tillit fruktbara. (Sztompka 1999: Seligman 1997)

I arton kapitel diskuterar tjugo medarbetare på *Institut for Ledelse, Politik og Filosofi* på Köpenhamns Handelshöjskola tillit. Boken är indelad i tre delar, varav den första tar upp generella teoretiska perspektiv på tillit som begrepp och fenomen. I den andra delen diskuteras tillit specifikt i relation till förvärvslivet och offentligheten. I den avslutande och tredje delen diskuteras tillit i relation till vetenskap och forskning.

Den första delen inleder Morten Knudsen med en diskussion om tillitsskapande mekanismer, framför allt kroppen och självpresentationen av kroppen samt en tredje instans – "suveränen" – pekas ut. "Suveränen" garanterar att tillit och informella kontrakt hålles mellan två kontrahenter. Är tillit fortfarande avhängigt en välgrundad kognitiv kunskap om den andre? Kroppen och självpresentationen, i Goffmanska termer, blir viktig för vilken kunskap vi erhåller om andra. Vår kunskap om den andre påverkar huruvida vi kan förlita oss på andra eller ej. Om avtal kommer att hållas kan bero på om parterna är villiga att satsa sig själva i dem. Om ett kontraktsbrott blir sanktionerat av en högre instans, till exempel staten, är sannolikheten högre att tillit uppkommer. Utifrån detta inledande resonemang om de två tillitsskapande mekanismerna formulerar Knudsen en hypotes om att den suveränitetsbaserade tilliten är utsatt för en press och att

tillitsskapande med hjälp av suveränen har blivit osäker. Därför kan man förvänta sig att de tillitsskapande relationerna baserade på självpresentationen blir allt viktigare i framtiden.

Ole Thyssen ställer i nästa kapitel frågan Varför tillit? Framtiden är osäker, därför önskar vi kontroll. Thyssen menar att kontroll är svår att skapa idag då det moderna samhället är inriktat på förnyelse och förändring – förnyelse kan inte kontrolleras. Dessutom får man betala ett högt pris för att kontrollera människor, det är kränkande och om de ska bidra till förnyelsen kan man inte hålla dem i strama tyglar. Därför är det bättre med tillit istället för kontroll. Thyssen menar att eftersom tillit innebär tillit *till* någonting, finns alltid en värdering närvarande. Värderingar är kopplade till kulturen och till en moralisk uppfattning och normativ kontroll. Thyssen definierar tillit som "acceptans av riskabel kommunikation". Det är genom kommunikationen som tillit till någon eller något uppstår och det föreligger alltid en risk att vi inte kan ha tillit till de som kommunicerar. Kommunikationen ger också utrymme för manipulation. Personer och organisationer som gärna vill vinna tillit kan med hjälp av kommunikation bearbeta andra symboliskt utan att den egentliga grunden för tillit finns där.

Anders Bordum försöker sedan besvara frågorna: "När gör man bäst i att lita på någon och när bör man misstro någon?" Tillit är beroende av vilken kunskap vi har om den/det vi ska lita på. Kunskapen är osäker och därför blir tilliten ibland blind. Vi tvingas lita på andra trots osäkerheten om att de ska leva upp till våra förväntningar i en osäker framtid. I en sådan situation uppstår en slags vanmaktstillit. En av de oönskade situationer vi kan hamna i är dubbel kontingens, där det är rationellt att inte lita på varandra. Bordum menar att sociala normers viktigaste roll är att upphäva dessa dubbla kontingens situationer genom generaliserade och stabila normativa förväntningar om att agera annorlunda än egenintresset föreslår. Tillit/misstroende är asymmetriska relationer och asymmetrin är ytterligare ett tema Bordum berör avslutningsvis, utifrån exemplet att det är lättare och går snabbare att rasera en tilllitsrelation än att skapa den.

Teorin om tillit utvecklas i nästa kapitel av Anders Bordum och Iben Aagaard Uldal. De försöker att explicitgöra vissa annars implicita aspekter av tillit, som betydelsen av att ett möte mellan människor sker friviligt eller ofrivilligt. Frivilligheten får betydelse för om tillit måste vinnas eller kan förutsättas. Är tilliten kopplad till känsla och/eller förnuft? När tillit till organisationer ska skapas blir det viktigt om tilliten är rationellt eller emotionellt skapad. Två strategier för

att skapa tillit föreslås. Den ena strategin går ut på att få ned rädslan och osäkerheten medan den andra strategin försöker förmedla kunskap och skapa säkerhet. Båda dessa grundas återigen på normativa värderingar av vad som är gott eller ont och till vad som sanktioneras av kulturen. Att tillit ofta förknippas med något som är moraliskt gott tar Bordum upp även i nästa kapitel, där han tar avstamp i Luhmanns tillitsteori och kritiserar honom för hans position att tillit är värdemässigt neutral.

I den andra delen, menar man, att organisationer numer behöver ta hänsyn till en mängd relationer – interna och externa. Frågor om hur ledningen skapar förtroende blir därmed centrala för framställningen. Hur man kan skapa denna tillit utan att verka tillgjord eller instrumentell, verkar vara tema som har sysselsatt de flesta författare. Mette Mönsted tar upp tillit i relation till små företags, främst högteknologiska företags, nätverk och hur man där hanterar osäkerhet. I det nästföljande kapitlet ställs frågan om hur relationen mellan konsult- och rådgivningsbyråer till sina uppdragsgivare bör se ut för att förtroendefulla relationer ska kunna etableras. Kapitlet är högst pragmatiskt i sin diskussion, men slutar samtidigt med en problemställning som inte kan besvaras lika pragmatiskt: Företag är ibland beroende av innovationer för sin utveckling och innovationer har en slags inbyggd osäkerhet vad gäller om den kommer att fungera eller få genomslag, och är därmed inte i behov av den generella tillit som vi skisserade ovan. Innovationer kräver någon slags frihet från tillit i termer av självklara förväntningar och krav på förutsägelser. Hur man skapar ett innovativt klimat och samtidigt tillitsfulla relationer är ett dilemma som det inte finns några enkla svar på.

Steen Vallentin diskuterar utifrån ett Luhmannskt systemperspektiv tillit till organisationer och system. Relationerna mellan system och individer styrs, enligt Vallentin, av självpresentationen och de "texter" som organisationerna framställer sig genom. Hur kan uppmärksamhet på tillit göra oss till klokare ledare i organisationer? Tillit i ett mediaperspektiv tas upp av Mette Lolk och Maja Horst. Hur reagerar media på brutna förtroenden? Konkreta exempel ges från galna kosjukan på en jylländsk gård i mars 2000. Författarna hävdar att medierna spelar en väsentlig roll för samhällets fokusering på risker i samhället och menar att tilliten till media i sig förändrades över tid. Tillit på Internet är nästa konkreta analys av tillit som görs av Sisse Siggaard Jensen. Kan man lita på informationen som finns på nätet? Vem har skrivit och är informationen tillförlitlig? Författaren menar att det uppstår en tillitskris till informationen på nätet för att

det endast finns texter på nätet, ej ansikte-mot-ansikte relationer eller några namn på författare.

I del 3, slutligen, tas relationen mellan tillit och vetenskap och forskning upp. Här utgår man ifrån att utan tillit så bryter samhället samman, både kognitivt och normativt. Kommunikation blir omöjlig om vi inte kan basera tilliten på normer eller kunskap. Vetenskapen måste kunna leverera svar på varför man ska lita på dess resultat. Vetenskapens uppgifter i samhället förändras och därmed tilliten till vetenskapen. Vetenskapen ska vara samhälleligt nyttig, ge ekonomisk vinning, tillföra den samhälleliga kunskapsbanken ny information och kunna samarbeta med andra parter i samhället. Eftersom samhället tvingas förhålla sig till vetenskapen som ett expertsystem och vetenskapen samtidigt utsätts för samhällets kritik, kan det, enligt Wennberg ge tillit *till* vetenskapen. När det gäller tillit i forskningen är forskare beroende av varandras kunskaper och expertis, personliga relationer till andra framstående forskare (som man kan använda som referenser), relationer till forskningsinstitut och organisationer som ger medel för forskning. Vetenskapens kvantifiering tenderar också till att öka tilliten till forskningen, liksom vetenskapens koppling till professioner och titlar som fungerar som en slags legitimation. Vetenskapen som institution kan använda två strategier för att stärka samhällets tillit till forskningen;

1. Genom att anpassa forskningens innehåll och form efter samhällets krav på till exempel ekonomisk nyttighet.
2. Genom att forskaren tillåts att ha en akademisk frihet och frihet från social kontroll. Det kan också göras genom att det finns två olika oberoende och parallella organisationer som hjälper och stöttar forskarna med praktiska och vetenskapliga problem.

Tilliten till forskningsledaren för ett forskningsprojekt och också det omvända, hur ledaren för projektet litar på att övriga deltagare ska göra ett bra arbete utan för mycket kontroll, tas upp i nästa kapitel. Den intellektuella friheten och den samtidiga beroendeställningen till uppdragsgivare inom forskningen är ett problem ur tillitssynpunkt. Även relationen till forskningsledaren kan vara problematisk ur samma synvinkel. Husted tar i det avslutande kapitlet upp relationen mellan forskningsledningen och den enskilda forskaren. Han menar att eftersom den enskilda forskaren har bättre kunskap om forskningsområdet än vad ledningen har, så är ledningen tvungen att förlita sig på forskaren. Forskaren, å sin sida, tvingas förlita sig på ledningens insikter i verksamhetens strategiska

behov och bättre förutsättningar att formulera målsättningar med forskningen. Tillit blir en förutsättning för fungerande forskning. Forskningen är dock en osäker verksamhet – vi vet inte vilka resultat vi kommer fram till, när en hög kvalitet i forskningen föreligger eller vilken typ av effekter på samhället forskningen kommer att få. Detta gör att det bland annat blir svårt att skriva kontrakt i förväg om hur forskningen ska gå till eller vilka resultat man kan förvänta sig. Husted menar att det i hög grad är ett ledningsbekymmer hur man ska kunna skapa tillit i de asymmetriska relationerna mellan just ledningen och den enskilde forskaren som utför grovjobbet. En känsla av rättvisa – genom deltagande i alla besluts- och forskningsprocesser, behovet av tydligare argument bakom besluten och en klarhet i rimliga förväntningar på forskningen – är tillitsskapande processer i relationen mellan uppdragsgivare, forskningsledning och den enskilde forskaren. Denna tillitskapande process kan inte skapas, menar Husted, genom en auktoritär ledning, utan är avhängig en ömsesidig tillit.

Min övergripande kommentar till del 1 är att alla inlägg har en gemensam teoretisk ram som delvis utvecklas av de olika författarna och öppnar upp för vissa analyser. De olika inläggen kan läsas var för sig samtidigt som de indirekt relaterar till varandra. Kapitlen är korta och diskussionerna får inte så mycket utrymme att utvecklas eller fördjupas, men ger tillsammans en bra bild av hur man kan förstå tillit generellt. Tillit studeras både som förutsättning för sociala och ekonomiska processer och relationer och som ett resultat av dem. Tillit används både som explanans och explanandum, något som dock görs implicit i boken. Ibland är tillit något som skapas och som kräver vissa förutsättningar eller mekanismer för att komma till stånd. Ibland är det effekterna av tillit som diskuteras. Att tillit används på olika sätt är något som jag anser inte tillräckligt klart tydliggörs.

Den andra delen är i högsta grad pragmatisk och inriktad på hur man ska kunna skapa tillit. Därmed lämnar man i någon mån det förklarande perspektivet och övergår till att bli konsulterande. Eftersom några av författarna menar att man inte kan studera tillit utan att göra kopplingar till normer och värderingar behöver inte detta perspektiv bli problematiskt. Förutsättningen är dock att läsaren är medveten om att författarna medvetet utgår från tanken att tillit är bra eller gott. Det framgår dock inte alltid för vem tillit är bra. Framställningen skulle tjäna på att utveckla den sidan av tillitens normativa sidor.

Del 3 lyfter förtjänstfullt upp forskningens villkor och förutsättningar i relation

till tillitsrelationer och tillitsskapande mekanismer. Boken ger överlag bra exempel på hur främst vardagliga praktiska bekymmer med tillitsrelationer kan diskuteras. Om man är ute efter en bra introduktion eller vill fördjupa sig i teoretiseringar om tillit, är boken inte den lämpligaste. Det finns andra böcker som fördjupar och utvecklar de teoretiska idéerna mer. Som en exempelsamling kring hur man kan förstå tillit i organisationer och inom forskning och vetenskap kan den ge en hel del tankar och förslag på hur man kan skapa tillit. Läsningen av Bordum & Barlebo ger uppslag till hur man kan göra analyser med hjälp av tillit som begrepp. För de som redan har en viss förförståelse av teorierna kring tillit, och som vill se exempel på konkreta tillitsproblem och analyser av de samma är boken en trevlig läsning. Vill man veta mer om hur man kan förklara tillit och diskutera dess effekter kan mer teorityngd litteratur vara att föredra.

Referenser

Sztompka, P. (1999) *Trust – A Sociological Theory* Cambridge: Cambridge University Press.

Seligman, A. B. (1997) *The Problem of Trust* New Jersey: Princeton University Press.

recension

AV STEFAN SVALLFORS
Sociologiska institutionen, Umeå Universitet

Bent Flyvbjerg (2001) *Making Social Science Matter. Why Social Inquiry Fails and How it Can Succeed Again.* Cambridge University Press, 2001.

Vad är det för fel på socialvetenskapen, och i synnerhet sociologin? Varför kan den aldrig bli en "riktig vetenskap" som klarar av att förklara och förutsäga det sociala på liknande sätt som naturvetenskapen kan hantera sina studieobjekt? Vissa sociologer hoppas och tror att detta är ett övergående stadium. När vi väl fått ordning på våra modeller och antaganden ska sociologin också bli en "riktig vetenskap". Nationalekonomin är nästan där och snart ska resten av socialvetenskaperna följa efter.

I *Making Social Science Matter* argumenterar Bent Flyvbjerg för att detta sätt att betrakta problemet är i grunden förfelat. Socialvetenskapen kommer aldrig att bli "epistemisk" på det sätt som naturvetenskapen är. Vi har hittills inte lyckats hitta några socialvetenskapliga "lagar" eller ens några överhistoriska eller transkulturella sociala mekanismer. Det finns goda skäl att anta att vi inte någonsin kommer att finna några. Men det betyder inte att socialvetenskapen är misslyckad. Dess värde ligger inte i att den kan utveckla förklarande och predicerande teori, utan i att den kan bidra till "fronesis", samhällets upplysta egenreflektion.

För att påvisa omöjligheten av att utveckla en regelbaserad modell för socialt handlande tar Flyvbjerg utgångspunkt i bröderna Hubert och Stuart Dreyfus (1986) beskrivning av olika nivåer i mänsklig inlärning. För de tre första nivåerna, där novisen utvecklas till kompetent regelföljare, fungerar en rationalistisk kontextoberoende förklaringsmodell väl. Det är när vi kommer till de båda högsta nivåerna, där sann virtuositet utvecklas, som modellen inte längre klarar av att förklara vad som händer. På dessa nivåer är nämligen kunskapen djupt kontextberoende. Här framträder en förtrogenhetskunskap baserad på erfarenheter från en mängd liknande situationer, en kunskap som inte låter sig sam-

manfattas i allmänna regler och lagar. När Diego Maradona "bara vet" var luckan plötsligt uppstår, när schackspelaren "bara känner" att en viss kombination är möjlig, eller när forskaren "plötsligt fick klart för sig" att datamaterialet gick att tolka på ett helt annat sätt, rör vi oss på en kunskapsnivå där den unikt mänskliga kreativiteten spränger modellernas abstrakta kontextoberoende teoriram.

Att kunskapsutvecklingens högsta stadier är kontextbundna vänder upp och ner på mycket av det som tagits för givet i diskussionen om hur socialvetenskapen ska kunna bli "riktigt vetenskaplig". Man kan, menar Flyvbjerg, gå så långt som att säga att all riktigt intressant kunskap är kontextbunden. Det lilla vi kan säga om människan som ahistorisk och transkulturell varelse är helt trivialt (som att vi behöver mat och sömn, eller att vi försöker förstå världen så gott vi kan). Intressant blir socialvetenskapen först i mötet med det konkreta, med det specifika i tid och rum. I detta möte blir social teori av värde för att den hjälper oss att analysera, förstå och förklara ett konkret skeende, men social teori kan aldrig utvecklas till den universella, abstrakta, systematiska och förutsägande nivå där naturvetenskapens teorier befinner sig.

En stor del av Flyvbjergs bok går därefter ut på att utveckla det "fronesiska alternativet" för socialvetenskapen. Hans egen inspiration söks i traditionen från Aristoteles, Nietzsche och Foucault, och hans favoritmetod är fallstudien. Flyvbjerg framhåller dock att en fronesisk socialvetenskap kan bygga på helt andra utgångspunkter och metodval. Det viktiga är istället att analyserna hela tiden förankras i det konkreta och historiska, och att de ställer maktproblematiken i centrum. Det är problemen och fallen som är centrala för socialvetenskapen, våra problem hämtas från vår omedelbara samtid och det är den som är vår avnämare. Att kommunicera med omvärlden är inte något vi ska ägna oss åt när forskningen är klar och avnämarna ska "informeras", som "den tredje uppgiften" kommit att formuleras på svensk botten. Nej, kommunikationen med forskningsobjekten/subjekten bör vara en integrerad del av själva forskningshantverket.

Praktiska exempel på fronesisk socialvetenskap hämtar Flyvbjerg helt oblygt från sin egen vid det här laget klassiska studie av stadsplaneringen i Ålborg (engelsk utgåva Flyvbjerg 1998). Här påvisas hur maktskillnader och odemokratiska praktiker kom att i grunden pervertera stadsplaneringen, så att ett projekt avsett att minska bilismen, trafikolyckorna och avgasutsläppen i Ålborgs innerstad istället kom att öka dem. Flyvbjerg visar hur en rationalistisk förståelse av sam-

hällsplanering, där man inte ser att maktskillnader och konflikter är ofrånkomliga inslag i processen, varken klarar av att kasta ljus över det faktiska skeendet eller att utfärda relevanta rekommendationer om hur saker och ting ska kunna förbättras.

Traditionen från Nietzsche och Foucault blir i Flyvbjergs händer något helt annat än den brukar bli hos dem som hävdar att "allt är diskurs". Flyvbjergs Foucault är den som sätter praktiken, inte diskursen, i centrum. Hans Foucault är den i arkiven grävande, djupt empiriske, forskaren och inte någon abstrus diskursteoretiker. Här möter vi den Foucault som skriver "realhistoria" och som sätter maktskillnader i centrum för analysen, inte den Foucault som leder oss ut i relativismens gungflyn.

Huruvida den ena eller andra Foucault-tolkningen är "den rätta" undandrar sig min bedömning. Klart står dock att ingen som på allvar bekymrar sig om socialvetenskapernas roll kan undlåta att ta intryck av Flyvbjergs tänkvärda traktat. Han visar att valet inte behöver stå mellan epistemiskt modellbyggande och postmodern relativism. Lösningen för socialvetenskapen ligger i att slå vakt om sina problem och om sina analyser av konkreta samhällsskeenden, och att göra detta i ständig kritisk dialog med sin samtid. Sociologin behöver inte be om ursäkt för att den är så upptagen med konkreta sociala problem, analysen av dessa är i själva verket disciplinens *raison d'être*. Den som tror att sociologins framtid ligger i att finna några enkla allmängiltiga mekanismer och modeller som kan förklara socialt handlande bortom konkreta kontexter och historiska processer är på fel spår. Flyvbjerg kan berätta varför.

Referenser

Dreyfus, H. & Stuart, D, (1986) *Mind over Machine. The Power of Human Intuition and Expertise in the Era of the Computer*. New York: Free Press.

Flyvbjerg, B. (1998) *Rationality and Power: Democracy in Practice*. Chicago: Chicago University Press.

recension

AV MATS FRANZÉN
Institutionen för bostads- och urbanforskning, Uppsala Universitet

Magnus Karlsson, *Från jernverk till hjärnverk. Ungdomstidens omvandling i Ronneby under tre generationer.* Lund Dissertations in Sociology 35 (2000)

Magnus Karlssons avhandling *Från jernverk till hjärnverk* handlar om dem som förväntades arbeta på jernverket i Ronneby, d.v.s. på Kockums emaljeringsverk. Den handlar inte om dem som arbetar på hjärnverket, d.v.s. på Soft Center, vilket sedan en tid också ligger i Ronneby, men väl om den hjärnvärk som detta hjärnverk gett upphov till för dem som i generationer jobbat i jernverket. Det handlar om unga män och om vuxenblivande i tre generationer. Och det handlar om Ronneby, platsen där detta äger rum, där industrin snart är ett minne blott. Lika snabbt som industrin föll samman, lika snabbt kom Soft Center till stan, ett växtnav för IT-tekniken. För de arbetslösa jernverksarbetarna och för deras barn skapade detta ett traumatiskt möte – eller snarare klyfta – mellan gammalt och nytt.

Ur den klyftan skriver Magnus Karlsson sin avhandling. *Syftet* är att förstå hur män(niskor) "reagerar (på) och försöker anpassa sig till de förändrade villkoren". Men *syftet är också att* försöka finna en "ny infallsvinkel åt den ungdomsproblematik som blivit så debatterad under de senaste femtio åren." Magnus Karlsson vill "utveckla en teori" om männens svårigheter inför denna omvandling. Särskilt sätter han fingret på spänningen mellan en tradition av "att snabbt komma ut i arbetslivet" och ett växande "behov att senarelägga vuxenblivandet". Härvid vill han särskilt ta fasta på två klassiska sociologiska analysdimensioner: gemenskapens förändrade vilkor och den ökande individualiseringen. Men han vill också göra Ronneby levande.

Om problemställning och syfte i denna avhandling befinner sig i sociologins hjärta, så kan det inte sägas om den *ansats* M.K. väljer. *Teoretiskt-metodiskt* går M.K. visserligen stigar som trampats upp av nordamerikansk pragmatism och av

Chicagoskolans sociologi. I skärningspunkten mellan I och me, subjektivt och objektivt placerar M.K. livshistorien – en teoretiskt grundad metod. Den gör det möjligt, menar M.K., att se kontinuiteten i en förändrad situation. Dess poäng är att göra "mänskliga erfarenheter begripliga". Tillika gör metoden det möjligt att fånga tillblivelseprocesser. M.K. väljer alltså en livshistorieansats, och han gör det efter att ingående ha diskuterat de bidrag som lämnats inom den U.S.-amerikanska sociologin, fram till 1950-talet, medan han väljer att bortse från de senaste decenniernas diskussion utan närmare motivering. Hur som helst är M.K. intresserad av processer – som livshistorien – där aktör och struktur möts.

Nu är kanske inte detta så okonventionellt som M.K:s sätt att bearbeta och presentera det empiriska stoffet. För att ge Ronneby kolorit, tar M.K. *den egna berättelsen* i tjänst. Att han vinnlägger sig om att föra ronnebymålet in i berättelserna genom en känslig transkription är föredömligt; hans egen konstruktion av berättelsen reser dock flera frågetecken. Materialet består av intervjuer med tre generationer *män* ur fyra familjer, vilka intervjuats mellan en och tre gånger. En fader-son-kedja blir avhandlingens *case study* i Strauss & Glasers mening. Resten av materialet – uppsatser, informella samtal och observationer – ger underlag till flera *situationstypiska berättelser*. På så sätt skapar han flera berättelser, men det fordrar över- och underbetoning, liksom selektion och en viss sammanblandning av fiktion och fakta. Detta "behöver kanske försvaras" skriver han, "men i så fall i varken högre eller lägre grad än andra tänkbara framställningsformer."

Teoretiskt handlar det om en klassisk sociologisk fråga: gemenskap kontra individualism. M.K. preciserar sig till frågan *om förlorad och återvunnen gemenskap*. Tönnies och Simmel, Cooley, Park och Wirth, Gans och makarna Lynd, liksom Segerstedt och Lundquists studier i Huskvarna och Katrineholm diskuteras. Människor söker gemenskap, skriver M.K., men konstaterar också: "Problemet är att människans arttypiska behov – att i någon form vara beroende av andra människor – inte längre garanterar framgång på det sociala fältet." Här förs, om jag läser M.K. rätt, *individualismen* in som en för gemenskapen skickelsediger kraft. Också här slutar M.K. innan han kommit fram till den samtida teoretiska diskussionen av individualism och gemenskap. Detta behandlas i avhandlingens tre första kapitel.

De tre följande är uppbyggda som en serie tidssnitt. Varje snitt ägnas en generations ungdomstid i Ronneby. Tillsammans skildrar dessa snitt Ronneby *från*

jernverk till hjärnverk. Varje snitt är uppbyggt av två empiriska delar. I den första får vi en mer konventionell beskrivning av Ronneby med betoning på skola och arbetsliv. I den andra förs vi in i de ungas ronnebyvärld genom en berättelse uppbyggd av en serie episoder som har konstruerats ur det empiriska material som samlats in. Episoderna är verkligen berättelser; varje avsnitt blir till en liten novell. Hur konstruktionen gått till visas genom ett detaljerat exempel i appendix. Konstruktionen blir inte desto mindre samhällsvetenskapligt besvärlig. Som jag ser det beror det inte på den narrativa formen som sådan, utan på att själva konstruktionen gör att det empiriska materialets status som evidens blir ogenomskinlig.

I avhandlingens absolut längsta kapitel, det sjunde, ger sig Magnus Karlsson in i vad jag skulle vilja kalla för en teoretiskt grundad tolkning av den vuxenblivandets förändring som tregenerationersparabeln i de tre föregående kapitlen beskriver. M.K. avvisar varje försök till en ahistorisk teoretiskt förståelse: det gäller att se hur människans egenart utvecklas i samspelet med den strukturella utvecklingen med fokus på samhörighetens förändrade art. Samtidigt väljer M.K. att föra in ytterligare teoretiska bestämningar i vart och ett av tidssnitten, inte sällan genom teorier som var aktuella vid tidssnittet i fråga – ytterligare ett okonventionellt grepp som gärna kunde motiverats. Låt oss närmare se hur det går till.

"Den första berättelsen försöker illustrera framväxten av" vad Margaret Mead kallar för "en ny kulturell ordning, den *cofigurativa*": att unga nu får sina rollmodeller från jämnåriga. Tillika befinner vi oss i vad Riesman benämnt det inifrånstyrda skedet i karaktärens utveckling. I detta låg ett mått av opposition, eller ressentiment. Människorna verkar att börja leva "efter abstrakta värden-i-sig i en konkret verklighet med helt andra faktiska värden." Mead och Riesman återkommer M.K. sedan systematiskt till. Efter denna tolkning riktar M.K. blicken mot adolescensen och ungdomen som problem. M.K. diskuterar Ariès och Durkheim via Simmels och Parks syn på staden: i den finner han ett sociologiskt adolescensbegrepp, grundat i konflikten mellan föräldrar och ungdomar: skillnaderna mellan generationerna växer. Detta möter vi i Ronneby när hantverket går under och industrin tar över på 1930-talet.

Den cofigurativa kulturen intensifieras parallellt med ressentimentet på personlighetsplanet. Det gäller att inte avvika men också att skilja sig från mängden. Det gäller att dölja sina känslor. Samtidigt vet föräldrarna allt mindre barnens

bästa, när inifrånstyrningen växlas över i en utifrånstyrning. Detta skapade osäkerhet för de unga – mitt i en tid då allt pekade uppåt. Så och i Ronneby. Vi är nu framme vid 1960-talet. I denna brytning föds ungdomsforskningen som M.K. diskuterar ingående. Han brottas med åtminstone två frågor här. Dels frågan om ungdomskulturens inre homogenitet, dels den om dess exklusivitet gentemot föräldrarna. Han avvisar båda föreställningarna. Över eller under detta svävar så frågan om den autonoma personlighetens ensamhet.

Med 1990-talet har Industrisamhället så mött sitt sammanbrott; vi hamnar med M. Mead i en prefigurativ kultur där osäkerheten tilltar: vi blir alla som immigranter i ett okänt land. Man är sällskaplig – gruppstyrd – men inte på djupet, ty man konkurrerar med varandra hela tiden. I brist på karriär, måste man vara öppen för chansen som kan dyka upp; samtidigt är det lika bra att göra sådant som är kul. Förändringen gentemot den tidigare generationen märks särskilt på det sexuella området. I det nya samhälle som växer fram är dialogen med omgivningen mer oersättlig än någonsin – samtidigt har den blivit allt mer svårtolkad för de unga. I ungdomsforskningen började man redan på 60-talet se de unga som en förtrupp till en ny samhällsordning och som motkulturer. M.K. intresserar sig särskilt för Paul Willis klassiska arbetarpojkstudie som blir viktig då den frilägger de mekanismer, den läroprocess, genom vilken befintliga förhållanden låter sig reproduceras. Men fortfarande framstår ungdomen som ett avgränsat socialt system, vilket M.K. starkt ifrågasätter.

Fallstudien av Familjen X – Stig, Tommy, Patrik – syftar till att visa hur komplex denna omvandling är. Stig, Tommy och Patrik är unika, men också typiska. Syftet är att visa hur "ett visst sätt att tänka och handla – handlingens motor – kan förstås som ett resultat av sociala influenser". Kapitlet är byggt av *en serie konstruerade dialoger* över skilda teman, vilka interfolieras med kommentarer, tolkningar och analyser. Dialogerna är fiktiva, men samtidigt verkliga i den meningen att exempelvis Stig talat med M.B. om sin son och sin sonsson: dialogerna konstrueras av M.B. på grundval av faktiska familjerelationer. Mellangenerationens Tommy, som far åt Patrik och son åt Stig, får en framträdande roll här och blir ett slags nyckelinformant.

Den första dialogen handlar om sport, särskilt om spontanidrotten, och huruvida den försvann: valfriheten ökade, men spontaniteten minskade samtidigt, blir M.B:s slutsats, liksom att familjens minskade betydelse svarar mot den organiserade fritidens framväxt. Den andra dialogen handlar om relationen far-son, eller

uppfostrans förutsättningar och inriktning. Ur dialogen framkommer pregnant en rad förändringar i föräldrarelationen och därmed också mer allmänt för vuxenblivandets villkor. Från att fadern var frånvarande och hotfull blir han närvarande och coach, och då inte bara när det gäller tennisträningen. Den yngsta generationens dilemma och osäkerhet framträder skarpt, liksom mellangenerationens öppna men ändå inte krävande möjligheter. De är alla tre ändå otypiska för Ronneby, visserligen påverkade av småstaden, men lyhörda för förändringen. De är socialt bundna, men likafullt handlande; varje generation måste finna sin lösning på samtidens tryck. En tredje dialog gäller framtiden. Soft Center ingår inte i den. För Tommy har samhället stagnerat, för Patrik gäller det att kunna ta chansen. Karaktärens förändring kan de båda reflektera över. Men när Tommy växte upp levde Ronneby, världen kom till Ronneby, medan Patrik känner sig bonnig när han kommer till Karlskrona. Tommy bara blev lärare, förskollärare, som första mannen i Blekinge, medan Patrik går kurser och väntar på framtiden.

Från Jernverk till Hjärnverk är en svår text: den bryter med flera av den akademiska genrens krav. Studien är empirisk, men färgad av ett teoretiskt resonemang med många in- och utgångar. Vad tar då M.K. själv fasta på i slutkapitlet? M.B. inleder med sociologins klassiska frågeställning om gemenskapens villkor i individualismens samhälle. Vardagen är en process där man hela tiden växlar mellan att deltaga och tillhöra, skriver M.B. Ordningen är oss påtvingad, men den skapas när vi möter varandra. Detta har ungdomsforskningen missat. Individ och samhälle låter sig inte skiljas åt. Stilbegreppet låser den till det sociala livets främre regioner. Mellan generationerna bli skillnaderna och likheterna tydliga: mekanismerna bakom deras handlande blir tydligare i deras dialog med varandra. Ingen generationen kunde vara förebild för den efterföljande; i stället lär man sig att se sig själv med större distans. M.B. hänvisar här till Elias lag om vardagens omvandling. Mellan generationerna skönjer M.B. ett ökat känsloengegemang – tvärtemot den gängse sociologiska pessimismen. Mellan Patrik och hans far ser vi ett helt nytt socialt fenomen ta form. Kommunikationen mellan generationerna ökar.

* * *

Med utgångspunkt i en lika klassisk som central sociologisk frågeställning skriver Magnus Karlsson en mycket okonventionell sociologisk avhandling. En studie av män i samma familj över tre generationer i en industristad som Ronneby är angelägen av flera skäl. Industrisamhällets accentuerade utvecklingskurva i

Ronneby gör staden till en utmärkt kontext för att fånga förändringen mellan generationerna. Fokuset just på männen låter sig väl motiveras med tanke på industriprojektets status som mansprojekt. Och greppet att i denna kontext betrakta generationerna inom släkten sätter tummen på starka men också ömtåliga relationer.

Givet dessa utgångspunkter gör inte M.K. riktigt vad man kunde förvänta sig. Hans sätt att hantera det empiriska materialet är bitvis tveksamt, bitvis innovativt. Mångfalden använda teoretiska ansatser blir problematisk framförallt genom bristen på ett samlat grepp, trots att greppen vart och ett för sig som regel kunde motiveras.

Låt mig börja med det metodologiska greppet. Som jag ser det finns det åtminstone tre slags berättelser i vid mening i avhandlingen: för det första *livshistorier*, vilka visserligen inte finns redovisade i texten, men delar av sådana utgör underlag för båda de andra slagen av berättelser; för det andra vad jag vill kalla *tidsberättelserna*, vilka är tre till antalet, var och en uppbyggd av en serie episoder under högst en dag, vilket blir till sociologiska vardagsnoveller (om man nu kunde tala om sådana); och för det tredje det som kallas för avhandlingens *case study* men som består av ett antal *generationsdialoger*.

Berättelser, eller narrativa metoder, är enligt min mening näppeligen främmande för sociologin. Wolf Lepenies demonstrerar i *Die drei Kulturen* (1988) sociologins disciplinära ställning i spänningsfältet mellan litteratur och vetenskap. Och i det spänningsfältet är det som Magnus Karlsson skriver. Samtidigt är skrivandet inte längre oskyldigt, som James Clifford påpekar i sin introduktion till *Writing culture* (1986). I den postpositivistiska vetenskapsvärld som är vår finns det inte längre några enkla fakta eller genomskinliga representationer av verkligheten. En syn på världen som okodad, icke-konstruerad, har blivit naiv, men det innebär inte heller att fältet nu är fritt för varjehanda fiktion. Tvärtom blir frågan hur forskaren rekonstruerar den värld hon studerar kritisk. Så vad är det för berättelser M.K. (re)konstrurerar?

Avhandlingens empiriska grund utgörs av ett antal *livshistorier*. För M.K. är det fråga om en teoretiskt motiverad metod som gör det möjligt att se hur samhälle och individ möts. I detta är han föredömligt tydlig, och mycket i den sociologiska diskussion som han väljer att utgå från äger fortfarande en betydande giltighet: det gäller att fånga en biografi, ett liv i dess tillblivelse, mellan I och me. Samtidigt finns här ett betydande tidsavstånd som olyckligtvis lämnas okom-

menterat. M.K. tillmäter exempelvis Dollards sju kriterier stor betydelse för sitt arbete med empirin, men åtminstone för mig framstår de två första mer eller mindre som mystifikationer. Enligt Dollard måste subjektet "be viewed as a specimen in a cultural series" och vidare måste handlandets "organic motors ... be socially relevant". Hade M.K. vinnlagt sig om att föra den tidens sociologiska livshistorieanalys fram till dagens kunde nog inte bara detta slags oklarheter undvikits, utan också de metodiska landvinningarna sedan dess inkorporerats – inte minst vad det är för slags berättelser som livshistorierna bygger om jaget. Metoden har flera problem som hade förtjänat att diskuteras, även om M.K. inte direkt låter oss ta del av några livshistorier i sin helhet i avhandlingen.

Tidsberättelserna – om de tre generationernas respektive ungdomstid – motiveras estetiskt av M.K. med en hänvisning till Robert Nisbet som en gång påpekade hur annorlunda sociologin hade blivit om dess grundare tagit konsten som modell väl så mycket som naturvetenskapen. M.K. söker "ett övertygande och uttrycksfullt medel för att beskriva mänskligt beteende i relation till en förändrad kontext", men avser inte att bevisa något. Författarens frihet är en lösning på detta, menar han, och tidsberättelserna besitter otvivelaktigen novellkvaliteter. Däremot finns i berättelsernas konstruktion ett försök att "upptäcka något som kan användas för teoretiska ändamål." Även om M.K. inte vill använda empirin som evidens i sträng mening, som att pröva hypoteser, så finns hos honom ett slags teoretisk strävan med fiktionsbygget, vilket i sin tur är grundat på ett för undersökningen insamlat material.

Frågan som förblir obesvarad gäller huruvida materialet via berättelsen selekterar ett teoretiskt perspektiv, eller om fiktionen som teoretisk representation selekterar empirin. Den första berättelsen – En berättelse om föränderlighet i ett oföränderligt samhälle – är således teoretiskt att förstå som den ökande individualiseringens process. M.K. skriver vidare att "man skulle kunna säga att jag samlat på teoretiska pusselbitar och sedan sammanfogat dem så att de lyfts upp ur datanivån". Tar man fasta på den utsagan, är det teorin som på något sätt fått välja sin empiri (även om varje meningsfull sammanfogning i sig alltid innebär ett slags lyft upp ur datanivån). Mitt intryck är emellertid att det är en förenkling. Ty de berättelser som M.K. har skurit till har mycket gemensamt med sådant som framkommit ur andra studier av liknande miljöer vid samma tidpunkter. Förhållandet mellan tidsberättelse och teori kompliceras sedan ytterligare genom de teoretiska läsningar som M.K. gör av de tre historiska ungdoms-

tiderna i det långa sjunde kapitlet.

Överhuvudtaget får avhandlingen en ovanlig balans mellan teori och empiri: den blir i mitt tycke onödigt teoritung genom att M.K. inte diskuterar vad det är som gör empiriska observationer teoretiskt relevanta. Något slags kriteriediskussion, eller en precisering av några viktiga forskningsfrågor, exempelvis genom en diskursanknytning till några av de teman som behandlas kunde ha fått rätsida på detta. Nu får vi snarare en fortlöpande diskussion vars vindlingar kan vara spännande att följa men i slutändan lätt framstår som omotiverade.

Generationsdialogerna slutligen är enligt min bedömning ett lika innovativt som fruktbart grepp. Att konstruera intervjumaterialet med de tre generationerna män i en familj som en dialog är en ansats som förtjänar att upprepas i andra sammanhang. Att det fungerar så bra tror jag beror på att detta rekonstruktiva grepp tydliggör att bra sociologi *handlar mer om relationer än om personer.* Kapitlet utgör avhandlingens definitiva höjdpunkt, och det förtjänar att studeras som ett exempel på hur relationer inte bara kan studeras utan också framställas och analyseras. Generationsdialogerna tar fram en rad mycket fina observationer om vad förändringen mellan generationerna har inneburit för exempelvis fritiden – är den spontan eller instrumentell? – uppfostran och lydnad och mycket annat. Samtidigt hade det varit bra om M.K. mer utförligt hade diskuterat en del angelägna frågor som generationsdialogerna ger upphov till. Först och främst efterlyser jag en sammantagen reflektion över hur metoden fungerar och eventuellt kan generaliseras. Att de mekanismer som sätter press på männen blir tydligare genom samtalsformen, håller jag dock gärna med om, liksom att relationerna på detta sätt blir tydliga. Männen i familjen X som den kallas är både typiska och otypiska för Ronneby skriver M.B. Men är de inte framförallt otypiska? Ingen av dem blev ju metallarbetare. Eller är det just därför, tack vare en viss distans till metallarbetet, som de förmår reflektera över sitt Ronneby? Och slutligen frågar åtminstone jag mig om Tommys reflexivitet, som är så mycket större än såväl hans fars som hans son, är en metodartefakt? Han befinner sig ju som tillhörande mellangenerationen i relationscentrum; han är ju far respektive son till de andra två som intervjuas, vilka ju båda är blott endera.

Teoretiskt är avhandlingen i min smak överlastad eller åtminstone i behov av en samlande ram eller perspektiv som kunde fört samman trådarna mer än som nu sker. Säkerligen hade det då också blivit enklare att formulera kriterier för vilka empiriska observationer som är teoretiskt relevanta. Exempelvis samman-

fattar M.K. skillnaderna mellan de tre generationerna i avslutningskapitlet med hjälp av skillnader i kulturell form (efter Margaret Mead), dominerande karaktärstyp (efter David Riesman) och utmärkande livsstrategi (efter Erik Allardt). Ingen av dessa anfördes inledningsvis, och sammanfogningen blir litet godtycklig. Själv skulle jag gärna sett Norbert Elias figurationssociologi som ram för undersökningen både för att den vinnlägger sig om de sociala relationerna som sociologins objekt och för att den förmår fånga både den individualisering (från vi till jag) och informalisering som avhandlingen i mycket handlar om. Som avhandlingen är skriven så har den en teoretisk slagsida som aldrig riktigt motiveras: merparten av dem som M.K. stödjer sig på hör hemma i den nordamerikanska sociologin som den såg ut före funktionalismens och surveymetodens dominans.

Från Jernverk till Hjärnverk är en modig avhandling genom att i mycket gå vid sidan om genrens krav. Resultatet blir emellertid ojämnt. Trots avhandlingens egensinniga sätt att väva samman empiri och teori och dess ibland nyckfulla vägval blir mitt samlade intryck likväl att Magnus Karlsson lyckats fånga mycket av det väsentliga som hänt med och i Ronneby mellan de tre generationerna. Med konstruktionen av generationsdialogerna lämnar han dessutom ett viktigt bidrag till den kvalitativa metodarsenalen.

recension

AV ROLF THÖRNQVIST
Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet

Anna Larsson (2001) *Det moderna samhällets vetenskap. Om etableringen av sociologi i Sverige 1930-1955.* Idéhistoriska skrifter 34, Institutionen för historiska studier, Umeå universitet

Idéhistoriker kartlägger det förgångnas tankelinjer och trosformer, sociologer studerar moderna sociala förhållanden. Även om en sådan schablonuppfattning blivit alltmer ohållbar som riktmärke för att karakterisera två ämnen, är det ett intressant faktum att det är en idéhistoriker och inte en sociolog som behandlar det första breda försöket att etablera en svensk akademisk sociologisk vetenskap om det moderna samhället. Anna Larssons doktorsavhandling analyserar en samhällsvetenskaplig visions uppgång från 1930-talet och dess relativa stagnation kring mitten av 1950-talet. En av hennes huvudaktörer är Torgny T Segerstedt, hans roll som samhällsvetenskaplig entreprenör och bakgrunden till den tidiga industrisociologins teoristyrda empirism.

Den sociologi som etablerades på 40-talet skulle vara vetenskapligt modern och ge rum för nya sätt att ta itu med industrisamhällets sociala problem. En öppen diskussion av skilda teorier, metoder och empiriska material var enligt Larsson inte förenlig med den dåtida entreprenörandans krav. Ledande sociologiska aktörer vände sig emot avvikande meningar inom det egna kollektivet. Inre meningsmotsättningar kunde utnyttjas av de redan etablerade akademiska intressen som var ovilliga att släppa in en ny aktör på det samhällsvetenskapliga fältet. Avhandlingsförfattaren låter oss följa de delvis asociala prioriteringar som kampen om den nya sociologins positioner, tjänster och kompetensförklaringar, aktualiserade i akademiska sammanhang.

Larssons kronologiskt inriktade studie har många förtjänster som en nyanserad översikt av ämnet. Den är systematiskt ordnad och väl dokumenterad, försedd med viktiga inslag som en god materialförteckning och ett personregister.

För dem som är insatta i ämnet ges uppslagsrika infallsvinklar och nya illustrationer, medan de som är obekanta med dess svenska historia får en orientering som inbjuder läsaren att gå vidare till angivna källor. Larsson avstår från energiskt utformade teser som drar slutsatserna utöver vad underlaget berättigar. Det gör avhandlingen till ett utmärkt inslag i en fortlöpande diskussion av hur en akademisk sociologi formas. Hon hanterar föredömligt ett svårordnat material som rör sig mellan offentliga utredningar, debatter och yviga polemiker kring vad som borde utmärka en god sociologi respektive vad den inte borde få ägna sig åt. Alla krönikor om sociologiinstitutioners förnämliga utveckling, uppblandade med de missnöjdas frustrationer, har ju under 90-talet knappast lagt mycket substantiellt till de utvärderingsförsök sociologer tidigare ägnat sig åt. Jag vill se sociologins bidrag till en vitaliserande diskussion av demokratiska samhällens problem som en nyckelfaktor i en sådan utvärdering. Det är också ett huvudtema i min diskussion av Larssons studie, i mitt sätt att sammanfatta läsintrycken.

Intresset för sociologins föregångare koncentreras i dag på de stora klassikerna. Till dessa grundperspektiv kommer så kommentarer hos t ex Bourdieu, Giddens och Habermas. Överhopade med frågor kring alla dessa perspektiv kan nutidens svenska sociologer se det som en främmande tanke att försöka föreställa sig vad Gustaf Steffen, E H Thörnberg eller Torgny T Segerstedt sysslade med på sin tid. Att gå tillbaka till deras problemuppfattningar och lösningsförslag ter sig lätt som "omodernt" eller konservativt – och radikalism är ju som bekant ännu ett sociologiskt lösenord. Kanske är det symptomatiskt att frågan överlåts åt idéhistoriker medan vi själva ägnar oss åt jakten på en ny förlösande formel, en teori eller metod som skall få vår empiri att ordna sig på ett intressant sätt utan diakroniska överväganden. Om det är så finns en viss kontinuitet till den situation strax efter andra världskriget som Larsson skildrar i sociologins etableringsfas. Jag skall ta upp några huvudpunkter och det perspektiv hon låter dominera sin framställning.

Särskiljandets retorik

Larssons inledande ambition var att komma åt en samhällssyn och vetenskapsuppfattning i svensk sociologi som var förenlig med folkhemmets utveckling efter 1945. En grunduppfattning var då att ett gott samhälle vilar på rationella livsformer och vetenskapligt underbyggda kunskaper om sociala förhållanden. Hennes hypotes om att förväntningarna på det nya sociologiämnet kunde speg-

la dessa uppfattningar om samhällsvetenskapens roll i det nya välfärdssamhället visade sig inte så lätt att dokumentera. Det handlade snarare om en ömsesidig anpassningsprocess mellan samhällsutveckling och vetenskapsformer, där diskussioner om sociologins möjligheter och gränser påverkades av samtida samhällsvillkor likaväl som av sociologiska aktörers erfarenheter och preferenser. Med dessa reservationer framträdde ändå bestämda vägval i sociologins utvecklingshistoria. Sociologins gränser försköts, men vissa gränspålar låg orubbligt fast inom ramen för "den dikotomiserande retorikens logik" (Larsson 2000:16).

I reaktion mot de kontinentala ämnestraditioner, som med osäkra kvalitativa metoder hade försökt kartlägga samhällets förhållanden, betonade den nya sociologin vederhäftigt insamlade data för att belägga hur anpassningen till det moderna samhället tedde sig. Utrymmet för den typ av studier med anknytning till en historiskt inriktad socialpsykologi som Steffen och Thörnberg hade förespråkat minskade kraftigt. Deras tal om att studera "människornas ömsesidiga själsliga påverkningar" (Larsson 2000:27) sågs som en hopplöst förlegad mystifikation, jämfört med den vetenskapsterminologi som var på modet i ett tidigt efterkrigssamhälle. Med dess termer handlade det om att med en kvantifierbar empirisk sociologi gå vidare från lösliga offentliga utredningar och spekulativ filosofi till att dokumentera det moderna industrisamhällets sociala fältkrafter. Sociologin skulle fastställa de sociala förhållandenas egentliga natur. Det var dess nyskapande vision, äntligen frigjord från ideologiska band och evolutionistisk spekulation.

I den då aktuella "positivistiska" ansatsen ingick de ambitioner att bilda folket och bidra till dess anpassning efter moderna samhällsförhållanden som i efterhand har lett till irriterade utfall mot dåtida samhällsforskare. Segerstedt ville lära blivande sociologer vad som var god sociologi, vilket inte minst kom till uttryck i hur det nya ämnets första avhandlingar bedömdes. Såväl dessa dispyter som turerna i tillsättandet av högre tjänster belyses ingående av Larsson. Inte mindre viktiga inslag i hennes avhandling är de som skildrar relativt resursstarka avvikares försök att bredda det sociologiska fältet. Exempel på sådana är professor Gunnar Aspelin i Lund och Göteborg och professor K. Rob. V. Wikman i Åbo. Ingen av dem kunde dock som lärare respektive sakkunnig stå emot en nordamerikansk kvantifieringsmodell. Larsson finner det symptomatiskt att endast finländaren Wikman gav ett erkännande åt Steffen för att ha "brutit mark för sociologien såsom vetenskap i Sverige" (Larsson 2000:181). Oförståelsen för

Steffens försök att på ett förvisso egensinnigt sätt ta itu med socialpolitikens ideologiska sammanhang och den globala samhällsutvecklingens problem var närmast total.

Larsson ger oss inblickar i den akademiska sociologins förhistoria, alltifrån de tidiga pionjärerna i början av 1900-talet, över 30-talets olika ansatser och fram till ämnets etablering i slutet av 40-talet. Hon slutar sin redogörelse i mitten av 50-talet och perspektivet på vad som följde därefter blir av naturliga skäl inte särskilt utvecklat. Kanske kan det Larsson konstaterar om taylorismen tillämpas på denna senare fas i sociologins uppbyggnad. Taylor ville ställa arbetaren vid sidan av frågor om arbetets planering och ledning. Det var experter som med vetenskapliga studier skulle bidra till att göra arbetsmiljön "bättre och effektivare" (Larsson 2000:140). Efter samma anda skulle enligt en sociolog som Segerstedt folket anpassas, allmänheten upplysas och forskare lära sig det rätta förfarandet. Denna satsning tedde sig naturlig i ett tidsläge där en planmässig reformpolitik, ledd av nya experter, gav förhoppningar om att kunna hantera demokratiska samhällsproblem. Sociologins vision anpassades efter socialpolitikens behov och sociologerna skulle med statistiska material tillfredsställa dessa. Det var deras uppgift att ge oförnekliga data, inte att bidra till nya kontroverser!

Först i ett sådant tidssammanhang kunde Segerstedts "avgränsningsstrategi" bli effektiv med sina förgreningar in bland socialpolitikens radikaler. Kanske var den då också, som Larsson hävdar, "nödvändig sett från institutionaliseringssynpunkt", som en retorisk etableringsstrategi med strävan efter att skapa ordning inom det nya ämnet och därmed ge det ett anseende utåt (Larsson 2000:183). Det är en svår fråga att ta ställning till vad som en gång var nödvändigt. Men Larsson ger oss en intressant dokumentation av etableringsstrategin. Det hon sammanfattar som en avgörande tolkningsfråga i 50-talets början förtjänar ännu att begrundas: " 'Empirical sicence' was given a certain interpretation by Swedish sociologists and was associated with the use of quantitative metods. In that way, 'empirical' was partly understood as 'not qualitative' " (Larsson 2000:197).

Offentliga samtalsvillkor

Sina observationer av industrisamhällets kollektiva beteenden förankrade Segerstedt i en teoretisk grupplära. I industrisociologin skulle den demonstrera sin överlägsenhet gentemot de klassideologier som hade hindrat försök att fastställa arbetsförhållandenas verkliga natur. Larsson följer planläggningen och genom-

förandet av den stora studien om *Människan i industrisamhället* som Segerstedt tillsammans med Agne Lunquist ägnade sig åt från slutet av 40-talet till mitten av 50-talet. Hon tar också upp reaktioner på denna undersökning, som väckte stora förväntningar bland radikala reformvänner på vad sociologer skulle ha att säga om det moderna svenska samhällets sociala strukturer och aktörer.

Försöken att utreda förbindelserna mellan trivseln och de anställdas anpassning till den industriella arbetsmiljön respektive vantrivselns samband med dålig anpassning, var i linje med önskemål hos Studieförbundet *Näringsliv och Samhälle* (SNS) som hade beställt och finansierat undersökningen. Men sambanden visade sig ofta svaga mellan variablerna i dessa studier av olika gruppbildningar, som byggde på ett stort antal strukturerade intervjuer med arbetare och tjänstemän. Larsson menar att vetenskapsambitionerna medverkade till att intressanta delresultat som kom fram, t ex könsskillnader i synen på förvärvsarbete och förhållande till överordnade, underordnades sociologernas intresse för abstrakt renodlade statistiskt grundade "komparationer". Hon ger också exempel på den arroganta attityd Segerstedt och Lundquist visade när de bemötte kritik för oklara, svaga eller triviala samband. Denna sades vara dum, orättfärdig och felaktig!

Att överlåta åt experter att samla in faktaunderlag var ett inslag i den arbetsfördelning den då styrande socialdemokratin fann rimlig inför välfärdssamhällets uppbyggnad. Här sätter jag dock ett frågetecken för Larssons uppfattning om en svensk värdegemenskap under den första efterkrigstiden, om dåtidens brist på "underliggande sociala spänningar" (Larsson 2000:189). Jag menar att en del av de meningsmotsättningar som då var aktuella kommer fram i det meningsutbyte kring Segerstedts och Lundquists studie som hon dokumenterar. Här kan jag se det som rimligt att föra redovisningen lite längre än vad Larsson själv har gjort. Om jag saknar något i avhandlingen är det mer utförliga konkreta exempel på olika typer av meningsmotsättningar, även om denna brist är naturlig i en översiktlig text som till stor del bygger på andras bidrag. Jag skall illustrera med ett exempel på hur debatten kunde te sig med en företrädare för arbetarrörelsen.

LO-ekonomen Tord Ekström invände i Landsorganisationens tidning Fackföreningsrörelsen i sin diskussion av Segerstedts och Lundquists undersökning mot att de hade reducerat lönens betydelse som "trivselfaktor" och i stället betonat vad de ansåg vara "vissa ur 'sociologisk' synpunkt mer intressanta faktorer". Ekström fann inte heller de vaga resultaten stå "i rimlig proportion" till den tid

och de pengar som lagts ner och "materialets representativitet" var tveksam (Ekström 1953:31-2:61, 33:85). Segerstedt och Lundquist besvarar som Larsson framhåller denna förvisso ifrågasättande kritik ytterst arrogant. Kunskapsteorin bakom en modern sociologi manade enligt dem till ett försiktigt "fortskridande prövande av hypoteser härledda från ett teoretiskt system", vilket tycktes vara mer än en teoretiskt obevandrad ekonom kunde förstå. Stockkonservativ och helt utan känsla för den sociala strukturens betydelse sades Ekström vara oförmögen "att se de nya, oändligt mycket radikalare perspektiv, som öppnar sig genom vår undersökning". Man kunde inte diskutera med en "som försöker uppträda som Den store Auktoriteten" (Segerstedt & Lundquist 1953:41:268-74). I sitt genmäle undrade Ekström om sociologer verkligen ansåg uttryck som"befängd","barnslig" etc höra hemma i en vetenskaplig diskussion. Han erkände sin oförmåga att se studiens epokgörande betydelse, men förnekade att han ansett den "genomusel". Han kunde se den som ett "förnämligt alster av sociologisk forskning – därmed inte sagt att den är det ur mera allmänna synpunkter" (Ekström 1953:43:327-9).[1]

Debattstimulerande kan sådana inlägg knappast anses vara. Man kan undra över vad de kom att betyda för arbetarrörelsens attityd till akademikers visioner. Segerstedt hade varit aktiv i debatter om demokratins problem, men det socialvetenskapliga projektet som medel att hantera dessa fick tydligen inte ifrågasättas.

Avslutningsvis skulle jag vilja hävda att värdet av en text inte bara ligger i vad den utreder bortom alla rimliga tvivel eller vad den kan avfärda som grundlösa spekulationer. Viktiga impulser ligger också i vad vi med författarens hjälp kommer att tänka på, alltså de frågor som texten väcker. Sociologins förhållande till offentlig debatt har ju utsatts för sträng kritik av många ämnesföreträdare. Larssons avhandling aktualiserar för mig New Yorksociologen Jeffrey C. Goldfarbs försök att behandla frågan om de intellektuellas roll i moderna demokratiska samhällen. Det illustrerar en tes som ligger i linje med hennes studie och delvis är rätt trivial, nämligen att de stängningsstrategier som utvecklades i tidig svensk sociologi ännu präglar ämnet med svåra följder för dess relationer till det vidare offentliga meningsutbytet.

Demokratin behöver, enligt Goldfarb, intellektuella för att stimulera till överläggningar om samhällets gemensamma problem. I sista hand måste också teoretiska texter och empiriska sociologiska studier ha till syfte att få igång sådana seriösa samtal. Demokratin har däremot inte behov av intellektuella som vill

ersätta vad de anser vara ideologier med expertteknikers försök att "vetenskapligt" lösa politiska problem. Ideologer som känner sig kallade att ensidigt bidra till sociala rörelsers identitetspolitik är en annan avvikelse från grunduppgiften, att med en balanserad diskussion belysa demokratins behov av både stabilitet och förändring, gemensamma övertygelser och avvikande uppfattningar, kort sagt av "civility and subversion" (Goldfarb 1998:2). I moderna samhällen är intellektuella för Goldfarb ett speciellt slags främlingar som med sina frågor avstår från att bifoga svaren och fristående från maktcentra vänder sig till allmänheten med diskussionsinlägg. Från en marginell position talar de varken för total assimilering i en dominerande kultur eller för den form av apartheid, där akademiska delkulturer nöjer sig med att enbart hävda sina professionella egenintressen.

Sociologins nedgång hänger för Goldfarb samman med oförmågan att bidra till en seriös problemdiskussion och sociologers ovilja att föra öppna samtal om sina studiers premisser. Professionella intressen har på både vänster- och högerkanten lett till en samhällsdistans där ledande företrädare vänder sig enbart till anhängare och mot de andra. Vad de först och främst engagerar sig i är "predictable polemics, written for the convinced, avoiding the perplexing" (Goldfarb 1998:148). Kontrasten blir stor mellan dessa interna uppgörelser och det samhällsengagemang Goldfarb har studerat i en tidig oppositionsrörelse mot ötstatssystemets ideologiska ortodoxi. I en inledande fas bidrog där de intellektuella med okonventionella medel till att bredda samhällsdiskussionen.

Om vi återgår till Larssons tema om särskiljandets retorik kan vi säga att Segerstedts anpassande civilitetsansats trängde undan det Goldfarb kallar subversionen och snarast medverkade till att snäva in demokratidebatten. Sociologer gick över från att vara opponenter till att bli politiska problemlösare. Sociologisamhället var inte heller under 40- och 50-talets etableringsfas helt stängt för studier som avvek från vad Larsson kallar den "centrala inriktningen". Men ledande aktörer kunde utifrån sina styrkepositioner marginalisera dessa, få dem att te sig som undantag från dominerande spelregler (Larsson 2000:189). Främst reagerade man mot ifrågasättanden av den kvantifierande empirins regler. En ortodoxi under uppbyggnad kunde inte tåla kättare. Larsson visar med utförlig dokumentation hur detta drabbade egensinniga debattörer som Börje Hansen och Bertil Pfannenstill. För oss kan det vara värt att fundera över om en sådan retorik ännu gör sig gällande och hindrar oss från att ta del av våra föregångares erfarenheter.

Noter

1. En satirisk kommentar till Segerstedts & Lundquists studie gav som Larsson påpekar författaren och arbetslivsdebattören Folke Fridell 1955 i romanen Bjälken i ditt öga. Den skildrar två sociologistudenters möte med verkligheten som fältarbetare i ett likartat projekt. Sociologen Lars Gråby recenserade i Fackföreningsrörelsen första delen av *Människan i industrisamhället – Arbetslivet*. Hans kommenterar till förhållandet mellan teori och empiri är mångtydiga: "De funna sambanden är visserligen svaga, men de finns där. När sambanden en och annan gång sviker, så kan Segerstedt & Lundquist i regel ändra sina teorier därefter. Och dena nya teori får i sin tur stöd från andra data inom undersökningens ram" (Gråby 1953:112).

Referenser

Ekström, T. (1953) "Människan i industrisamhället – ett diskussionsinlägg I-II", *Fackföreningsrörelsen* 1953:31-2, s. 52-61, 1953:33, s. 76-86

Ekström, T. (1953) "Människan i industrisamhället – en replik", *Fackföreningsrörelsen* 1953:43, s. 327-9

Goldfarb, J. C. (1998) *Civility and Subversion. The Intellectual in Democratic Society.* Cambridge: Cambridge University Press

Gråby, L. (1953) "Anda och trivsel i företaget", *Fackföreningsrörelsen* 1953:6, s. 108-13

Segerstedt, T. T. & Lundquist, A. (1953) "Människan i industrisamhället – ytterligare ett diskussionsinlägg", *Fackföreningsrörelsen* 1953: 41, s. 268-75

recension

AV ANDERS PERSSON
Sociologiska institutionen, Lunds universitet

Thorbjörn Nilsson (2001) *Den lokalpolitiska karriären: en socialpsykologisk studie av tjugo kommunalråd*, Växjö: Växjö University Press

I kommunalrådskarriärens spänningsfält

Det var debutanternas afton vid Växjö universitet den 7 februari 2001 när Thorbjörn Nilsson, fil. dr. för första gången, försvarade universitetets första egna avhandling – i vilken mig veterligen Fantomen för första gången görs till en akademisk källa – och som jag hade nöjet att debutera som opponent på. Avhandlingen *Den lokalpolitiska karriären – en socialpsykologisk studie av tjugo kommunalråd* (Växjö University Press 2001) är ett omfattande och tankeväckande arbete som ger sig i kast med den idag ganska svåra uppgiften att förstå det lokalpolitiska fältet och dess huvudaktör kommunalrådet. Avhandlingens formulerade syfte är att "...förklara sociala innebörder i karriärförloppet inom det lokalpolitiska fältet"

Jag måste medge att jag haft litet svårt att omedelbart koppla detta syfte till avhandlingens innehåll, vilket kan ha att göra med att avhandlingen inte drivs framåt av några egentliga frågeställningar och problem som författaren ställer sig undrande inför. Däremot fungerar syftet väl som avgränsning:

- författaren vill förklara, snarare än att förstå, belysa eller något annat;
- förklaringen avser sociala innebörder, alltså hur människor i interaktion ger mening åt olika sociala fenomen och när det gäller kommunalråden framställs maktens sociala innebörd som särskilt viktig, eftersom den påverkar hur kommunalrådet agerar och hur andra interagerar med kommunalrådet;
- när det gäller kommunalrådskarriären är det karriär i ett slags socialpsykologisk mening som står i centrum, vilket innebär att det är samspelet mellan karriärens objektiva förlopp och dess moraliska och identitetspåverkande drag som intresserar författaren.

Sammanfattning av avhandlingen

Inledningsvis behandlas kommunalrådets politiska omgivning, vilken delas upp i yttre (relation till medborgarna) och inre (relation till politiker och förvaltning), och dess påverkan av karriären. Författaren finner att kommunalråden lever i ett spänningsfält mellan demokrati och effektivitet som på en rad olika sätt påverkar både kommunalrådskarriären och den mening som kommunalråden själva och andra ger den. Detta är för övrigt ett genomgående tema i avhandlingen. Vidare konstateras att bilden av kommunalrådet är ganska diffus och att forskningen inte ger mycket hjälp för att förstå kommunalrådets paradoxala position och situation. Sättet som kommunalrådet hanterar positionen och situationen anser författaren vara en central aspekt av kommunalrådskarriären. Därefter tas kommunalrådskarriären upp med hjälp dels av teori om faser i karriärförlopp, dels av karriärens specifika sammanhang och dels genom att begreppet moralisk karriär presenteras. Mot denna bakgrund formuleras avhandlingens syfte.

I kapitlet Lokalpolitikens socialpsykologi konstateras för det första att kommunalrådet som social aktör befinner sig i en komplex omgivning i förändring där media ständigt bevakar skeendet och där stundtals missnöjet är starkt. För det andra är kommunalrådet en central aktör vars relationer i hög grad har att göra med hur han/hon lyckas styra omgivningens intryck av sig själv. För det tredje påverkar kommunalrådets agerande den sociala ordningen och författaren skiljer här mellan den goda respektive den onda makten, den senare illustrerad av senare års lokalpolitiska skandaler.

I avhandlingens metodkapitel presenterar författaren de material som sammanstrålar i avhandlingen. Det är intervjuer (som kallas levnadsberättelser) med 20 kommunalråd och teoretiskt material som används i analys av intervjuerna. 16 av de 20 kommunalråden är socialdemokrater och fyra är centerpartister och tillhörigheten till vad som kallas folkrörelsepartier har varit ett urvalskriterium. Andra urvalskriterier var kön, ålder, familjeförhållanden och tid som kommunalråd. Därutöver har tre kriterier som avser kommunen använts. Informationen om intervjuerna är knapphändig, vilket jag ska återkomma till. Presentationen av det empiriska materialet vävs samman med analysen och bildar fyra temata, vilka framställs i avhandlingens fyra följande kapitel.

I de två kapitel som beskriver vägen fram till och den första tiden på kommunalrådsposten, i mitt tycke avhandlingens bästa, presenteras brottstycken ur de 20 kommunalrådens karriärer. Författaren upptäcker att kommunalråden framställer

sig själva enligt ett gemensamt mönster som innebär att de pendlar mellan att uppvärdera och nedvärdera det egna aktörskapet. Detta är också en av de dikotomier som ingår i den identitetsram som författaren konstruerar, vars ena ytterpunkt är den politiska broilern – för övrigt en kär gestalt i avhandlingen – och dess motsats: den ideala och eftersträvansvärda politikern. Den senare är i någon mening selfmade samtidigt som det är andra som sett till att han/hon fått uppdrag. Vidare är han/hon bl a verklighetsförankrad, ansvarskännande, viljestark och engagerad. Författarens slutsats blir att den ideala politikerkarriären ligger nära det otänkbara. Kommunalrådet befinner sig således i ett ganska paradoxalt meningsuniversum, vilket understryks av att intervjuerna visar att det gäller att inte framstå som karriärist för att göra karriär. Detta kallar författaren presenterad ödmjukhet och framställs som den centrala förmågan hos dem som når fram till kommunalrådsposten.

I kapitlet om den första tiden som kommunalråd framgår det att denna bl a är präglad av chock, osäkerhet och ensamhet. I just denna fas formas vardagliga relationer till förvaltningen och det blir tydligt att här kan det vara svårt för kommunalrådet att bibehålla självständighet i förhållande till tjänstemännen. Inte desto mindre förväntas det nya kommunalrådet dölja sin osäkerhet och i stället framställa en fasad av styrka och kontroll.

Även förhållningssättet till makt i lokalpolitiken är motsägelsefullt: för kommunalrådet gäller det att på en och samma gång vara handlingskraftig och tona ned makten. I definitionen av handlingskraft ingår att vara herre över förvaltningen. I det avhandlingskapitel som behandlar makt berättas vidare sagan om makten: kampen mellan den goda och onda makten. En central aspekt av denna kamp handlar om den rena respektive orena makten: den rena makten är en maktutövning som kan skiljas från personliga intressen, medan den orena snarare sätter personliga intressen i centrum. I detta sammanhang tas politikerskandaler upp, vilka under senare år fått stor uppmärksamhet. Undersökningen av den lokalpolitiska makten drivs fram till slutsatsen att kommunalrådet måste hantera makt på ett speciellt sätt: han/hon måste vara handlingskraftig och undvika att bli förvaltningens fånge; och samtidigt undvika att missbruka makten i eget intresse.

I kapitlet med titeln Lokalpolitik som kritisk miljö ges en inblick i hur kommunalråden upplever den ständiga exponeringen som positionen medför, att påtvingas ett liv som nästan helt och hållet finns i – för att uttrycka det med Goffman – den främre regionen eller on stage. Sättet att hantera detta är känslodisciplinering

eller "den mentala rustningen", som författaren skriver.

I avhandlingens avslutande kapitel lyfter författaren fram några teman, vilka blir till ett slags resultat av framställningen. Det handlar om att liv och karriär vävs samman, att kommunalrådet måste tillämpa vissa handlingsstrategier för att svara upp mot de förväntningar som riktas mot positionen, att dessa förväntningar är ganska motsägelsefulla, att känsla för spelet är en central förmåga för att hantera osäkerhet och några andra temata.

Två trådar som löper genom hela framställningen är dels kommunalrådskarriärens på flera plan spänningsfyllda karaktär och dels att kommunalråden lär sig hantera denna genom att disciplinera sina känslor.

Diskussion

Eftersom avhandlingen är rik på idéer och resonemang stimulerar den till reflektion och diskussion, vilket är en av dess styrkor. Dessa förtas definitivt inte av att det finns en del övrigt att önska när det gäller avhandlingens metod.

Informationen om intervjuerna är knapphändig. Man skulle gärna vilja veta mer åtminstone om intervjupersonerna och om när intervjuerna gjordes. Intervjuerna förefaller vara gjorda i en period av samtidig åtstramning och decentralisering och detta antyds endast i några intervjucitat. Jag inbillar mig att just den situationen har väldigt stor betydelse för det klimat som kommunalråden arbetar i och på just denna punkt hade jag önskat en diskussion där författaren värderar sina resultat i ljuset av den samhällssituation som existerade vid intervjuernas genomförande.

En invändning i samma anda har att göra med de intervjuer som gjorts med kommunalråden. Dessa kallas levnadsberättelser och det är de i meningen att de fokuserar på kommunalrådens livs- och karriärförlopp. Jag undrar dock när en berättelse blir en levnadsberättelse? Vidare kan man fråga sig om levnadsberättelser är en adekvat metod för att uppnå avhandlingens syfte, nämligen att "...förklara sociala innebörder i karriärförloppet inom det lokalpolitiska fältet"? Jag skulle ha önskat en något fylligare metoddiskussion kring bl a ovanstående frågor.

Kopplingen mellan empiri och viss teori är vidare ganska trevande. Det är som om två parallella spår löper genom avhandlingen: det ena är kommunalrådens ganska jordnära berättelser; det andra är en rad mer eller mindre allmänsociologiska utsagor. Jag tycker att avhandlingen förlorar i fokus genom detta. Som exempel kan nämnas avsnittet "Maktlöshet och kontroll" där mindre än en halv sida ägnas åt kommunalråden och resten utgörs av en mängd olika resonemang som

följer på varandra: skötsamhet, disciplinering, handlingskraft och några till av dem som passerat revy på den sociologiska teoriscenen under senare decennier. Här har teori och empiri svårt att mötas samtidigt som det ibland framstår som om allmänsociologiska texter är texter om kommunalråd. På denna punkt hade avhandlingen mått bra av en diskussion om vilken betydelse empirin har haft för valet av teori. Slutligen hade jag önskat mer fördjupning och diskussion kring den teori som faktiskt har haft betydelse för avhandlingen. Författaren tillämpar t ex Goffmans undersökningar av intrycksstyrning på ett förtjänstfullt sätt och avhandlingen skulle säkert ha vunnit på en fördjupad framställning av Goffmans perspektiv.

När det gäller förhållandet mellan teori och empiri ska ingen skugga falla på författaren för att han ibland gör det slags pliktgenomgångar av teori som kommit att bli ganska vanliga inom sociologin, det är trots allt ett slags kollektivt fenomen. I alla händelser finner jag det otillfredsställande att den som arbetar med kvantitativa material ofta inte gör annat än rudimentära teoretiska kopplingar, medan den som arbetar kvalitativt försöker göra sitt material mer generaliserbart genom ofta ganska hisnande teoretiska utfärder, vilka ibland inte blir annat än uppvisningar i att man behärskar samtida teoridebatt. Kanske borde vi som är handledare i vår handledning försöka leva efter regeln: Giddens har otvivelaktigt något att säga, men inte om allt.

Makt är ett centralt begrepp i avhandlingen och det finns mycket att diskutera när det gäller författarens behandling av makt, såväl teoretiskt som empiriskt. Teoretiskt måste jag säga att jag saknade Foucault väldigt mycket och jag är övertygad om att avhandlingen skulle ha blivit bättre om maktutövning snarare än maktinnehav hade varit i fokus. Empiriskt ställer jag mig frågande till påståendet i avhandlingen att det inte är accepterat att tala om makt. Hela det resonemanget finner jag märkligt eftersom kommunalråden talar väldigt mycket om makt, även om de kanske ryggar för just det ordet. Är det inte snarare så att kommunalråden talar om det som författaren vill benämna "god makt"? Det stora förbjudna tycks ju vara maktutövning för personlig vinnings skull.

Ett annat viktigt inslag som jag saknar i avhandlingen är en kritisk värdering av de intervjuade kommunalrådens självförståelse. Författarens analys av kommunalråden görs ofta i två dimensioner, å ena sidan handlingskraft/handlingsförlamning och å andra sidan kommunens bästa/kommunalrådets egna vinning, ungefär som i figuren på nästa sida:

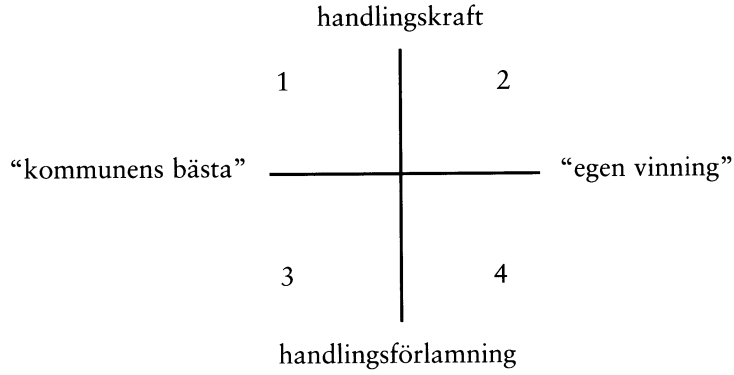

Detta är förvisso två centrala dimensioner i kommunalrådens självförståelse, det visar avhandlingen med eftertryck, problemet är bara att de flesta kommunalråden själva förmodligen skulle placera sig i fält 1. Därmed framstår den valda metoden som bristfällig eftersom den knappast lyckas generera information om de övriga positionerna längs dimensionerna. Samtidigt öppnar dessa dimensioner för vidare studier och analyser med utgångspunkt i frågor som t ex dessa: På vilka politikområden kan kommunalråd visa handlingskraft och på vilka är de handlingsförlamade? I förhållande till vilka aktörer är de handlingskraftiga respektive handlingsförlamade? Vilka är vinna-vinna-positionerna när det gäller kommunens bästa och egen vinning? Ökar handlingskraften i karriärförloppet? Hur inverkar kön på kommunalrådens placering av sig själva längs dessa dimensioner? Och så vidare.

En spännande inblick

Jag har gjort en del invändningar som främst har att göra med metod och med förhållandet empiri och teori. En något mer distanserad reflektion kring de egna metoderna och deras resultat samt ett något mer empiriskt förankrat teoriurval hade varit önskvärt. Detta förtar emellertid inte huvudintrycket att Thorbjörn Nilsson har skrivit en bra avhandling som ger en spännande inblick i hur kommunalråd agerar på och hanterar en spänningsfylld lokalpolitisk arena. Deras karriärförlopp, lär vi oss, genomkorsar ett paradoxalt meningsuniversum där "den presenterade ödmjukheten" är helt central och där fenomenet makt är problematiskt samtidigt som det gäller för dem att vara handlingskraftiga.